

The Model of Factor Analysis of the Resource Providing of Public Libraries from the Point of View of Public Library Librarians

Sedigheh Raeisi¹, Fahimeh Babalhavaeji²,
Fatemeh Nooshinfard³, Zahra Abazari⁴

Abstract

Purpose: Collection development is one of the most important and basic tasks in libraries and it means collecting information resources and data based on a plan set to meet the needs of the users. Considering the increasing growth of publications in the world, the annual increase in the price of books and publications, and the lack of budget and space, no library, however huge, can provide all library materials; Therefore, the selection of information sources is one of the most important stages of collection development, and libraries should allocate their limited financial resources to the preparation of materials that most likely meet the needs of their users. Based on this, the current research aimed to present the model of resource providing for public libraries in Iran from the point of view of librarians.

Method: The current research was applied in terms of purpose and survey-analytical in terms of data collection. An exploratory factor analysis was used to present the model. The statistical population of the research included all librarians of public libraries affiliated with the Iran Public Libraries Foundation and the sampling method was cluster random from the provinces of Tehran, Chaharmahal and Bakhtiari, Golestan, Mazandaran, Fars, Khuzestan, Razavi Khorasan, Kerman, Hamedan, and East Azerbaijan were selected in the geographic regions of the center, north, south, east, and west. The total number of librarians in six clusters was 5250. Random-cluster method was used to determine the sample size of the research and the sample size was determined to be 145 librarians. The data collection tool was a questionnaire that was used from the research of Raeisi et al (2022). The validity of the questionnaire was form and content, and its reliability was evaluated using Cronbach's alpha coefficient, which was 0.815.

Findings: The findings showed that a set of managerial, structural, cultural, financial, and ethnic factors affected the provision of resources in public libraries. The results of Friedman's test showed that management factors with an average rank of 4.95 in the first place; structural factors with an average rank of 3.75 in the second place; cultural factors with an average rank of 3.19 in the third place; Financial factors ranked fourth with an average rank of 2 and ethnic factors ranked fifth and last with an average rank of 1.11. Institutional policies and guidelines in improving the supply of library resources from the perspective of librarians.

Conclusion: In order to improve the collection of public libraries, increasing resources and keeping them up-to-date, pay attention to the opinions of librarians, the users in preparing resources, providing resources related to the values of the society as well as marketing and the lack of excessive dependence of libraries on the government budget is essential.

Keywords

Collection Development, Resource Providing, Public Libraries, Iran Public Libraries Foundation, Librarians

Citation: Raeisi, S., Babalhavaeji, F., Nooshinfard, F., & Abazari, Z. (2025). The Model of Factor Analysis of the Resource Providing of Public Libraries from the Point of View of Public Library Librarians. *Librarianship and Information Organization Studies*, 36(1), 87-112.

Doi: 10.30484/nastinfo.2024.3626.2285

Article Type: Research Article

Article history:

Received: 14 July 2024

Accepted: 6 Sep. 2024

1. Ph.D Candidate, Knowledge and Information Science, Science and Research Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran
s_raeisi2009@yahoo.com

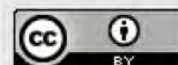
2. Associate Professor, Knowledge and Information Science, Communication and Knowledge Sciences Group, Science and Research Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran (Corresponding Author)

f.babalhavaeji@gmail.com

3. Associate Professor, Knowledge and Information Science, Communication and Knowledge Sciences Group, Science and Research Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran

f.nooshinfard@gmail.com

4. Professor, knowledge and Information Science Group, North Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran
abazari391@yahoo.com

Publisher: National Library and Archives of I.R. of Iran
© The Author(s).

الگوی تحلیل عاملی تأمین منابع کتابخانه‌های عمومی از دیدگاه

کتابداران کتابخانه‌های عمومی

صدیقه^۱ | فهیمه باب‌الحوائجی^۲ | فاطمه نوشین فرد^۳ | زهرا اباذری^۴

چکیده

هدف: مجموعه‌سازی از مهم‌ترین و اساسی‌ترین کارها در کتابخانه‌ها و به معنای گردآوری منابع اطلاعاتی براساس طرحی تنظیم‌شده در جهت رفع نیاز مراجعه‌کنندگان است. با توجه به رشد روزافزون انتشارات در سطح جهان، افزایش سالانه قیمت کتاب‌ها و نشریات، کمبود بودجه و فضا، هیچ کتابخانه‌ای هرچند عظیم، قادر به فراهم‌آوری همه مواد کتابخانه‌ای نیست؛ بنابراین، انتخاب منابع اطلاعاتی از مهم‌ترین مراحل مجموعه‌سازی است و کتابخانه‌ها باید منابع مالی محدود خود را به تهیه موادی اختصاص دهند که به احتمال زیاد، بیشترین نیاز استفاده‌کنندگان خود را برآورده سازد. بر همین اساس، هدف پژوهش حاضر ارائه الگوی تأمین منابع کتابخانه‌های عمومی کشور مبتنی بر دیدگاه کتابداران بود.

روش: پژوهش حاضر از لحاظ هدف کاربردی و از لحاظ گردآوری داده‌ها، پیمایشی - تحلیلی بوده و برای ارائه الگو از تحلیل عاملی اکتشافی استفاده گردید. جامعه آماری پژوهش، شامل تمامی کتابداران کتابخانه‌های عمومی وابسته به نهاد کتابخانه‌های عمومی و روش نمونه‌گیری، تصادفی خوشه‌ای بود که از استان‌های تهران، چهارمحال و بختیاری، گلستان، مازندران، فارس، خوزستان، خراسان رضوی، کرمان، همدان و آذربایجان شرقی در مناطق جغرافیایی مرکز، شمال، جنوب، شرق و غرب انتخاب شدند. تعداد کل کتابداران در شش خوشه ۵۲۵۰ نفر بود. جهت تعیین حجم نمونه پژوهش از روش تصادفی-خوشه‌ای استفاده و حجم نمونه برابر با ۱۴۵ کتابدار تعیین گردید. ابزار گردآوری داده‌ها، پرسش‌نامه بود که از پژوهش‌رئisi و همکاران استفاده شد که قبلاً از طریق روش گراندد تئوری به دست آمده بود و مبنای پرسش‌نامه قرار گرفت. روایی پرسش‌نامه صوری و محتوایی بود و پایایی آن با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ مورد ارزیابی قرار گرفت که میزان آن ۰/۸۱۵ بود.

یافته‌ها: یافته‌ها نشان داد مجموعه‌ای از عوامل مدیریتی، ساختاری، فرهنگی، مالی و عوامل قومیتی بر تأمین منابع در کتابخانه‌های عمومی کشور تأثیرگذار هستند. نتایج آزمون فریدمن نشان داد که عوامل مدیریتی با میانگین رتبه ۴/۹۵ در رتبه اول؛ عوامل ساختاری با میانگین رتبه ۳/۷۵ در رتبه دوم؛ عوامل فرهنگی با میانگین رتبه ۳/۱۹ در رتبه سوم؛ عوامل مالی با میانگین رتبه ۲ در رتبه چهارم و عوامل قومیتی با میانگین رتبه ۱/۱۱ در رتبه پنجم و آخر سیاست‌گذاری‌ها و دستورالعمل‌های نهاد در بهبود تأمین منابع کتابخانه‌ای از دیدگاه کتابداران قرار داشت.

نتیجه‌گیری: در راستای بهبود و ارتقای امر مجموعه‌سازی کتابخانه‌های عمومی، افزایش منابع و روزآمد نگه‌داشتن آن‌ها، توجه به نظرات کتابداران و کاربران در تهیه منابع، تأمین منابع مرتبط با ارزش‌های جامعه و همچنین بازاریابی و عدم وابستگی بیش‌ازحد کتابخانه‌ها به بودجه دولتی ضروری است.

کلیدواژه‌ها

مجموعه‌سازی، تأمین منابع، کتابخانه‌های عمومی، نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور، کتابداران

۱. دانشجوی دکتری، علم اطلاعات و دانش‌شناسی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران
s_raeisi2009@yahoo.com

۲. دانشیار، علم اطلاعات و دانش‌شناسی، گروه علم اطلاعات و ارتباطات، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران (نویسنده مسئول)
f.babalhavaeji@gmail.com

۳. دانشیار، علم اطلاعات و دانش‌شناسی، گروه علم اطلاعات و ارتباطات، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران
f.nooshinfard@gmail.com

۴. استاد، گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی، واحد تهران شمال، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران
abazari391@yahoo.com

فصلنامه مطالعات کتابداری و سازماندهی اطلاعات، ۳۶ (۱)، بهار ۱۴۰۴

نوع مقاله: پژوهشی

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۴/۲۴

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۶/۱۶

ناشر: سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران
© نویسنده‌گان

استناد: رئisi، صدیقه، باب‌الحوائجی، فهیمه، نوشین فرد، فاطمه و اباذری، زهرا (۱۴۰۴). الگوی تحلیل عاملی تأمین منابع کتابخانه‌های عمومی از دیدگاه کتابداران کتابخانه‌های عمومی. *مطالعات کتابداری و سازماندهی اطلاعات*، ۳۶ (۱)، ۸۷-۱۱۲.

مقدمه

کتابخانه عمومی یک مرکز اطلاع‌رسانی محلی است که همه نوع دانش و اطلاعات را به راحتی در دسترس استفاده‌کنندگان قرار می‌دهد. خدمات کتابخانه‌های عمومی بر اساس برابری دسترسی برای همه صرف‌نظر از سن و سال، نژاد، جنس، مذهب، ملیت، زبان، موقعیت اجتماعی و هر ویژگی دیگری ارائه می‌شود. خدمات و منابع خاص باید برای آن دسته از کاربرانی که به هر دلیلی نمی‌توانند از خدمات و منابع معمول کتابخانه استفاده کنند، فراهم شود. این اشخاص عبارت‌اند از اقلیت‌های زبانی، افراد با ناتوانی‌های جسمی، افرادی که مهارت‌های دیجیتال یا کامپیوتر پایینی دارند، افراد کم‌سواد یا افرادی که در بیمارستان یا زندان هستند. همه گروه‌های سنی باید منابع مرتبط با نیازهای خود را پیدا کنند. مجموعه منابع و خدمات کتابخانه باید شامل همه انواع رسانه‌های مناسب، فناوری‌های مدرن و همچنین منابع سنتی باشد. خدمات و منابع کتابخانه باید با کیفیت، مرتبط با نیازها و شرایط محلی و انعکاس زبان و تنوع فرهنگی جامعه باشد. منابع کتابخانه باید منعکس‌کننده روند جاری و تکامل جامعه بوده و تلاش و تخیلات ذهن بشر را نشان دهد. مجموعه منابع و خدمات کتابخانه نباید در معرض هیچ نوع سانسور عقیدتی، سیاسی، مذهبی یا فشارهای تجاری واقع شود (بیانیه کتابخانه‌های عمومی ایفلا/یونسکو، ۲۰۲۲).

با توجه به رشد روزافزون انتشارات در سطح جهان، افزایش سالانه قیمت کتاب‌ها و نشریات، کمبود بودجه و فضا، هیچ کتابخانه‌ای هرچند عظیم، قادر به فراهم‌آوری همه مواد کتابخانه‌ای نیست؛ بنابراین، انتخاب منابع اطلاعاتی از مهم‌ترین مراحل مجموعه‌سازی است و کتابخانه‌ها باید منابع مالی محدود خود را به تهیه مواد اختصاص دهند که به احتمال زیاد،

بیشترین نیاز استفاده‌کنندگان خود را برآورده سازد و آن، وجود افراد متخصص کتابدار را می‌طلبد (Abasi Anthony & Atanda, 2018).

مجموعه‌سازی عبارت است از مجموعه فرایندها و فعالیت‌های مربوط به بررسی نیازهای اطلاعاتی، انتخاب، تهیه و دسترس‌پذیر کردن منابع گوناگون اطلاعاتی مورد نیاز جامعه کتابخانه اعم از چاپی و غیر چاپی بر اساس یک خط‌مشی معین از راه خرید، اهدا، مبادله، ارزیابی و وجین، با انجام دادن فرایندهایی پویا، کارآمد و روزآمد، همچنین به‌کارگیری اقتصادی‌ترین روش‌ها در جهت تأمین اطلاعات و امکان دستیابی کاربران به اطلاعات (اباذری و باب الحوائجی، ۱۳۹۸).

کتابخانه‌های عمومی در تلاش‌اند که با جامعه رو به رشد همگام باشند و همواره سعی دارند نقش مهمی را که بر دوش دارند به‌خوبی ایفا کنند. کتابداران در مجموعه گستره خود سعی بر آن دارند با در نظر گرفتن بودجه موجود، مجموعه‌ای متناسب با جامعه موردنظر تهیه کنند. مجموعه خوب نمی‌تواند مجموعه‌ای با کتاب‌های فراوان در هر زمینه‌ای و هر موضوعی باشد. بلکه هر کتابخانه‌ای مراجعه‌کنندگان خاص خود را دارد و باید پاسخگوی نیاز آن گروه خاص باشد. در این راستا کارایی کتابخانه‌ها به مهارت کارکنان در برآوردن این نیازها وابسته است و کیفیت مجموعه بیش از کمیت آن باید موردتوجه باشد. بر اساس مشاهدات پژوهشگر با بیش از یک دهه سابقه فعالیت در کتابخانه‌های عمومی، بسیاری از مراجعه‌کنندگان هنگام درخواست منابع موردعلاقه خود با پاسخ منفی کتابداران مواجه می‌شوند و یا اینکه برای اقلیت‌های مذهبی و خاص منابعی در کتابخانه‌های عمومی وجود ندارد.

با توجه به آنچه گفته شد مسائل مربوط به مجموعه‌گستری یا مجموعه‌سازی، در کتابخانه‌های عمومی اهمیت خاصی دارد، زیرا با این کار می‌توان نیازهای متفاوت مخاطبین مختلف را برطرف کرد. علاوه بر این در مجموعه‌سازی، ارزشیابی مجموعه نیز صورت می‌گیرد. از طرف دیگر، مسئولیت بزرگی که بر عهده کتابخانه‌های عمومی است ما را بر آن می‌دارد که راهکارهایی جهت بهبود مسیر مجموعه‌سازی منابع اطلاعاتی در این مجموعه‌ها در نظر گرفته و مطالعاتی در این زمینه انجام پذیرد. پژوهش حاضر بر آن است که با استفاده از فن

¹. Collection management

تحلیل عاملی به شناخت عوامل مختلف در تأمین منابع کتابخانه‌های عمومی دست یابد و در نهایت الگو و مدلی از عوامل و متغیرهای مرتبط با تأمین منابع در کتابخانه‌های عمومی به صورت تحلیل عاملی اکتشافی ارائه دهد.

پیشینه پژوهش

شهمیرزادی و فهیم‌نیا (۱۳۸۸) با بررسی وضعیت فراهم‌آوری و مجموعه‌سازی کتابخانه‌های عمومی کشور به این نتیجه رسیدند که عدم وجود «هدف و خط‌مشی»، «بخش سفارش»، «کمیته انتخاب» در امر توسعه مجموعه، نارسایی روش‌های انتخاب کتاب، عدم تهیه منابع مناسب برای گروه‌های خاص و اقلیت‌های قومی و مذهبی و عدم توجه به نقش اعضا و کاربران در خرید منابع و روند مجموعه‌سازی در کتابخانه‌های عمومی از جمله مشکلات اصلی کتابخانه‌های عمومی کشور بودند. محمداسماعیل و صالحی فتح‌آبادی (۱۳۹۰) در پژوهشی به بررسی میزان انطباق میان مجموعه کتابخانه‌های عمومی شهر کرمان و نیازهای اطلاعاتی کاربران پرداخته‌اند. یافته‌های حاصل از نظرسنجی به دست آمده نشان می‌دهد که کاربران و نیز مسئولین کتابخانه‌ها، منابع موجود در کتابخانه‌ها را از نظر کمی و کیفی در سطحی متوسط ارزیابی کرده و معتقدند منابع موجود تنها توانسته در حد متوسطی نیازهای کاربران را برآورده سازد. همچنین مشخص شد که مراجعان از نحوه انتخاب و گردآوری منابع برای کتابخانه‌ها رضایت چندانی ندارند و معتقدند بین نیازهای اطلاعاتی کاربران و منابع موجود خلأ بزرگی وجود داشته و انطباق مطلوبی میان این دو وجود ندارد. خادمیان و خواجه نامقی (۱۳۹۰) علل انجام مطالعات در حوزه مجموعه‌سازی را افزایش روزافزون منابع اطلاعاتی تولیدشده، افزایش قیمت منابع اطلاعاتی و از طرف دیگر کاهش یا عدم متناسب بودجه کتابخانه‌ها می‌دانند به طوری که کتابخانه‌ها برای غلبه بر چالش‌هایی که این سه عامل به وجود آورده‌اند، درصدد برآمدند با تکیه بر انجام پژوهش، مجموعه‌گستری (انتخاب، فراهم‌آوری و ارزیابی مجموعه) در کتابخانه‌ها را با اثربخشی و هزینه-اثربخشی بالاتری انجام دهند. نعمت‌الهی (۱۳۹۱) با بررسی نگرش کتابداران استان فارس نسبت به روش مجموعه‌سازی متمرکز در این کتابخانه‌ها، به این نتیجه دست یافته است که آن‌ها این روش را مطلوب ارزیابی نمی‌کنند. وی با توجه به نتایج پژوهش خود پیشنهاد می‌دهد که اگر بخشی از بودجه مجموعه‌سازی، در کنار روش

مجموعه‌سازی متمرکز در اختیار کتابخانه‌ها قرار گیرد، از تمرکز در فرایند مجموعه‌سازی کاسته شده و نقش کتابدار و مراجعه‌کننده در امر مجموعه‌سازی پررنگ‌تر می‌شود. مهینی (۱۳۹۳) در بررسی سنجش عملکرد کتابخانه‌های عمومی شهر ارومیه در زمینه تأمین ادبیات قومی، به این نتیجه رسید که با توجه به نیازها و علایق اقوام کرد و ترک، مجموعه‌سازی در این کتابخانه‌ها از اهمیت زیادی برخوردار است و به همین دلیل توجه به نیازهای اطلاعاتی و نحوه فراهم‌آوری منابع به زبان محلی و بومی در کتابخانه‌های عمومی بسیار حائز اهمیت است. در کل میزان رضایت کاربران و مدیران کتابخانه‌ها، در زمینه تأمین ادبیات قومی، پایین‌تر از حد متوسط است. سهیلی ابداء (۱۳۹۷) در پژوهشی آسیب‌شناسی مجموعه‌سازی کتابخانه‌های عمومی تحت پوشش نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور را مورد مطالعه قرار داده است. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که منابع کتابخانه‌ها در حد متوسط با نیاز اعضا منطبق بوده و از نقاط قوت مجموعه‌سازی در کتابخانه‌های عمومی «شیوه اجرای» ارسال منابع (بدون توجه به محتوای منابع) و انتخاب و فراهم‌آوری منابع برای همه گروه‌های سنی و استفاده از طرح‌های جدید مجموعه‌سازی است. از نقاط ضعف مجموعه‌سازی در کتابخانه‌های عمومی عدم مشارکت کتابداران و اعضا در گزینش و انتخاب منابع، عدم گزینش کتاب‌ها به صورت جامع از همه انتشارات، عدم انتخاب کتاب‌ها به صورت جامع از همه موضوعات، نحوه خرید نشریات (به صورت متمرکز)، عدم دسترسی اعضا به نشریات مورد نیاز خود در موضوعات گوناگون، مجموعه‌سازی مواد دیداری و شنیداری و مواد الکترونیکی، منابع اهدایی توسط شهروندان و سازمان‌ها و ارسال کتاب‌های یکسان به صورت متمرکز به کتابخانه‌های هم‌درجه است. روش‌های «مجموعه‌سازی به صورت غیرمتمرکز و ارسال متمرکز (مثل طرح کتاب من) به شکل گسترده» و «مجموعه‌سازی نیمه‌متمرکز» از دیدگاه کتابداران استان تهران بهترین روش‌های مجموعه‌سازی برای کتابخانه‌های عمومی ارزیابی شدند. آقام و همکاران (۱۴۰۰) در پژوهشی به تحلیل فرایند مجموعه‌سازی کتاب‌های چاپی و الکترونیکی در کتابخانه‌های مرکزی دانشگاه‌های دولتی پرداختند. یافته‌ها نشان داد مجموعه‌سازی کتاب‌های چاپی در کتابخانه‌های مورد مطالعه را می‌توان تحت تأثیر عواملی همچون سیاست‌های مجموعه‌سازی، شناسایی نیازهای کاربران، فراهم‌آوری منابع، بودجه و ارزیابی مجموعه مقوله‌بندی کرد. برای مجموعه‌سازی کتاب‌های الکترونیکی خط‌مشی مدونی وجود نداشت و برای فراهم‌آوری آن‌ها

از روش‌های دانلود رایگان، خرید مجموعه‌ای منابع، اشتراک پایگاه‌های اطلاعاتی و یا مبادله بین کتابخانه‌ای استفاده می‌شد. ازجمله چالش‌های مجموعه‌سازی در کتابخانه‌ها، فراهم نبودن خط‌مشی مکتوب بود. مطابق با یافته‌ها، می‌توان نتیجه گرفت سازوکار مجموعه‌سازی در کتابخانه‌های مورد مطالعه، فاقد گروهی از مؤلفه‌های مهم، مانند خط‌مشی مدون مجموعه‌سازی، اصول مشخص انتخاب و کمیته‌های انتخاب و همچنین ارزیابی مستمر مجموعه است.

استوتیوسن و همکاران (۲۰۱۰)، با بررسی هزینه‌یابی فرایند گردآوری منابع کتابخانه بر مبنای فعالیت‌های زمان‌گرا به این نتیجه رسیدند که مدیران کتابخانه‌ها به‌طور پیوسته با این فشار روبرو هستند که خدمات کتابخانه‌ای را با بهای پایین‌تر و با کیفیت بهتر به مراجعین ارائه کنند. به‌منظور غلبه بر فشارهای ناشی از هزینه، مدیریت کتابخانه‌ای باید درک خود را از محرک‌های هزینه (عوامل مؤثر بر قیمت ارائه خدمات) افزایش دهند. چپوتولا و کانوندو (۲۰۱۴)، در پژوهشی به آسیب‌شناسی فقدان خط‌مشی توسعه مجموعه در کتابخانه دانشگاه مزوزا اقدام کردند. نتایج، دلالت بر تنوع نظرات کتابداران بخش‌های مختلف در مورد نحوه توسعه مجموعه داشت. بر اساس یافته‌ها، فقدان خط‌مشی مدون برای توسعه مجموعه، باعث ایجاد عدم یکدستی در سیاست‌های انتخاب، فراهم‌آوری و حفظ و نگهداری مجموعه شده بود. در انتها، چنین نتیجه‌گیری شد که وجود خط‌مشی مدون در درازمدت کمک خواهد کرد کتابخانه برای چالش‌هایی که در بخش توسعه مجموعه با آن مواجه است، راه‌حل‌هایی ارائه دهد. خان و بهاتی^۴ (۲۰۱۶)، در پژوهشی به شناسایی عوامل تأثیرگذار در مجموعه‌سازی کتابخانه‌های دانشگاهی پاکستان پرداختند. نتایج نشان داد عواملی مانند کمبود بودجه، فقدان استانداردهای مرتبط، نبود سیاستی برای توسعه مجموعه و همچنین رشد سریع منابع، بر توسعه و مدیریت مجموعه تأثیر گذاشته است. همچنین یافته‌ها حاکی از آن بود عواملی مانند اهداف، سیاست‌ها و رویه‌های توسعه و مدیریت مجموعه، نیاز کاربران، دسترسی و مالکیت، انتخاب مواد، ارزیابی مجموعه، مسائل حقوقی و به اشتراک‌گذاری منابع به‌طور مستقیم بر

1. Stouthuysen et al.

2. Chaputula & Kanyundo

3. Mzuzu University

4. Khan & Bhatti

توسعه و مدیریت مجموعه تأثیر می‌گذارند. فیلسون^۱ (۲۰۱۸)، در پژوهشی به بررسی شباهت‌ها و تفاوت‌های شیوه‌های مدیریت مجموعه در دو کتابخانه دانشگاهی با رویکرد کیفی پرداخت. نتایج مشخص کرد که هر دو کتابخانه باوجود اینکه بخش مجزا برای مدیریت و توسعه مجموعه داشتند ولی با عدم وجود خط‌مشی مدون برای مدیریت و توسعه مجموعه مواجه بودند. همچنین بودجه ناکافی و غنی نبودن منابع ازجمله چالش‌های مهم آن‌ها محسوب می‌شد. منشی و انصاری^۲ (۲۰۲۰)، به بررسی وضعیت مجموعه‌ها و خدمات کتابخانه‌های عمومی در بنگال غربی، هند بر اساس دستورالعمل ایفلا پرداختند. نتایج این مطالعه نشان می‌دهد که کتابخانه‌های عمومی در بنگال غربی مشکلات جدی دارند و بنابراین نیاز به توجه فوری دارند. اگرچه یک خط‌مشی مکتوب توسعه مجموعه وجود دارد، هنوز هیچ سیاستی در رابطه با منابع الکترونیکی تدوین نشده است. اگرچه مجموعه‌های متوسطی در همه کتابخانه‌های موردبررسی موجود است، اما توجه به گستره و عمق آن‌ها نیز بسیار مهم است. به‌طورکلی، این کتابخانه‌ها به مجموعه‌های موجود در نمایشگاه سالانه کتاب وابسته هستند.

با توجه به بررسی‌های انجام‌شده در زمینه مجموعه‌سازی، پژوهشی که به‌طور خاص و جامع و با هدف ارائه الگوی تأمین منابع کتابخانه‌های عمومی وابسته به نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور باشد انجام نشده است، اما با بررسی پژوهش‌های صورت گرفته در زمینه مجموعه‌سازی در کتابخانه‌ها به این نکته می‌توان اشاره کرد که مجموعه‌سازی در بسیاری از کتابخانه‌های عمومی ایران متناسب و منطبق با نیازهای مراجعه‌کنندگان نبوده (شهمیرزادی و فہیم‌نیا، ۱۳۸۸؛ محمداسماعیل و صالحی فتح‌آبادی، ۱۳۹۰؛ سهیلی ابداء، ۱۳۹۷) و در نتیجه منجر به نارضایتی آن‌ها از منابع و مجموعه کتابخانه شده است (محمداسماعیل و صالحی فتح‌آبادی، ۱۳۹۰؛ مہینی، ۱۳۹۳). نتیجه حاصل از این پژوهش‌ها نشان می‌دهد که در بهترین شرایط موجود در کتابخانه‌ها، رضایت استفاده‌کنندگان از کتابخانه‌ها، در حد متوسط است (محمداسماعیل و صالحی فتح‌آبادی، ۱۳۹۰؛ مہینی، ۱۳۹۳؛ سهیلی ابداء، ۱۳۹۷) و این نشان از عملکرد نامطلوب نهاد کتابخانه‌های عمومی برای مجموعه‌سازی منابع دارد. بررسی‌ها در خارج

1. Filson

2. Munshi & Ansari

از کشور نشان می‌دهد ارزیابی مجموعه کتابخانه‌های عمومی به‌طور گسترده مورد بحث قرار نگرفته است؛ اما در هر پژوهشی که به این موضوع پرداخته شده، مجموعه‌سازی بر اساس نیاز کاربر و داشتن سیاست‌ها و خط‌مشی مدون و مکتوب مجموعه‌سازی، معیارهای مهمی در نظر گرفته شده‌اند (چیپوتولا و کانیندو، ۲۰۱۴؛ خان و بهاتی، ۲۰۱۶؛ فیلسون، ۲۰۱۸؛ منشی و انصاری، ۲۰۲۰). همچنین بررسی‌ها نشان می‌دهد تعداد بی‌شماری از کاربران و کتابداران از روند انتخاب منابع به‌صورت متمرکز ناراضی هستند (محمداسماعیل و صالحی فتح‌آبادی، ۱۳۹۰؛ نعمت‌الهی، ۱۳۹۱؛ سهیلی ابداء، ۱۳۹۷)، زیرا پیامدهایی همانند دسترسی نداشتن مراجعه‌کنندگان به مواد اطلاعاتی مورد نیاز، بدون استفاده ماندن تعداد زیادی از منابع مجموعه و به هدر رفتن سرمایه به دلیل خرید کتاب‌های بدون استفاده را به دنبال دارد. به‌طور کلی، می‌توان چنین نتیجه گرفت که اغلب کتابخانه‌های مورد مطالعه با مسائلی همچون فقدان خط‌مشی مدون و مکتوب مجموعه‌سازی، عدم وجود منابع کافی و متناسب با نیاز مراجعان، نارضایتی کاربران از منابع کتابخانه و عدم رضایت مراجعان و کتابداران از نحوه انتخاب و گردآوری منابع، مواجه هستند؛ بنابراین لازم است تا الگویی در زمینه تأمین منابع و مجموعه‌سازی کتابخانه‌های عمومی با استفاده از یک خط‌مشی مدون و مکتوب تهیه شود تا مجموعه‌سازی به‌صورت مطلوب‌تر و بهینه‌تر انجام گیرد تا در نهایت مجموعه منابع کتابخانه‌ها مطابق با نیاز مراجعه‌کنندگان گردد.

روش پژوهش

پژوهش حاضر از لحاظ هدف کاربردی و از لحاظ گردآوری داده‌ها، پیمایشی - تحلیلی بوده و برای ارائه الگو از تحلیل عامل اکتشافی استفاده گردید.

جامعه آماری پژوهش، تمامی کتابداران کتابخانه‌های عمومی کشور وابسته به نهاد کتابخانه عمومی است. طبق نتایج به‌دست‌آمده از سامانه نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور «سامان»، تعداد کل کتابداران کتابخانه‌های عمومی کشور براساس آمار این نهاد (۱۹ دی‌ماه ۱۴۰۰)، ۵۲۵۰ نفر بود که در ۳۱ استان کشور فعالیت می‌کردند. در این پژوهش، با توجه به گسترده بودن جامعه آماری جهت انتخاب نمونه از روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چندمرحله‌ای استفاده شد، بدین معنی که یک مبنا تعیین گردید و آن خوشه‌ها براساس جهت‌های جغرافیایی

۵ گانه شمال، جنوب، مرکز، شرق و غرب است و سپس مبنای بعدی انتخاب دو کتابخانه بود. علت انتخاب دو کتابخانه این است که پژوهشگر می‌بایست برای مناطق جغرافیایی انتخاب شده معیارهای مشابهی را برای کتابخانه‌ها در نظر می‌گرفت. در این راستا براساس تقسیم‌بندی نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور استانی انتخاب شدند که دارای کتابخانه مرکزی بودند؛ لذا استانی‌هایی که کتابخانه مرکزی نداشتند کنار گذاشته شدند؛ بنابراین همان‌گونه که در جدول ۱ مشاهده می‌شود حجم نمونه، ۱۴۵ نفر است.

جدول ۱- خوشه‌بندی کتابخانه‌های عمومی کشور جهت گردآوری داده‌های کتابداران

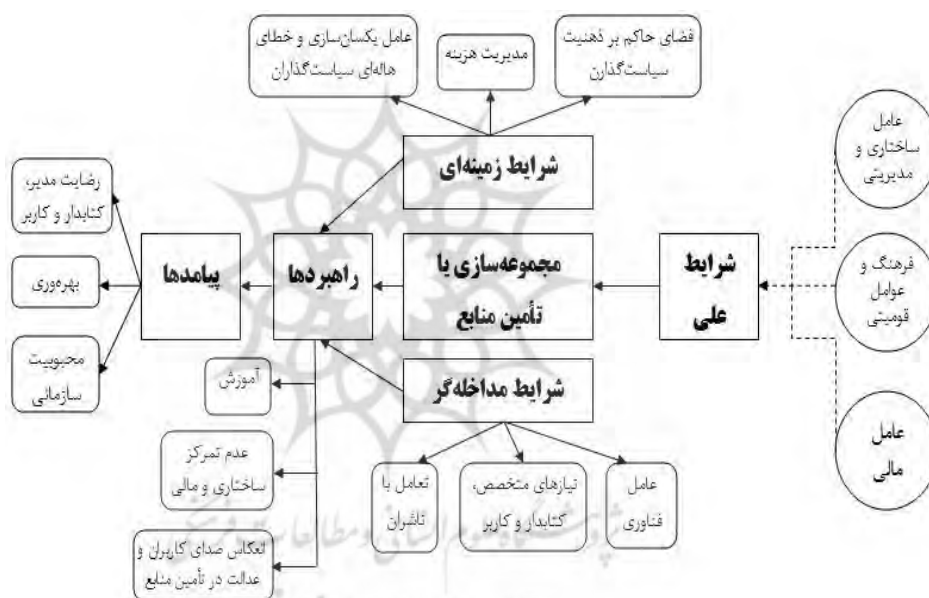
خوشه	استان‌ها	تعداد کتابخانه مرکزی یا اصلی استان	تعداد کتابدار
شمال	گلستان، مازندران	۲	۱۸
جنوب	فارس، خوزستان	۲	۳۰
شرق	خراسان رضوی، کرمان	۲	۳۰
غرب	همدان، آذربایجان شرقی	۲	۴۴
مرکز	تهران، چهارمحال و بختیاری	۲	۲۳
جمع			۱۴۵

با توجه به خوشه‌بندی کتابخانه‌های عمومی کشور، ارسال ابزار پژوهش از طریق سامانه اینترنت نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور و با کسب مجوز لازم به استان‌های موردنظر پژوهش انجام گرفت.

با توجه به این‌که در روش گراند تئوری خبرگان جامعه پژوهش در مصاحبه‌های طولانی در مورد موضوع موردبحث پاسخ می‌دهند و پژوهشگر با روش‌های کدگذاری‌های اولیه، محوری و انتخابی به نظریه مناسب می‌رسد، لذا از روایی مناسبی برخوردار است، به همین دلیل ابزار گردآوری اطلاعات از طریق پژوهش پیشین رئیس و همکاران (۱۴۰۱) از طریق روش گراند تئوری طراحی و تنظیم شد که خلاصه مؤلفه‌ها و شاخص‌های آن در شکل ۱ آمده است و روایی آن از طریق خبرگان و تعدادی از کتابداران دارای سابقه کار در کتابخانه‌های عمومی موردبررسی و تأیید قرار گرفت و پایایی آن بعد از توزیع ۳۰ پرسش‌نامه مابین کتابداران موردپژوهش با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ مورد ارزیابی قرار گرفت که

میزان آن ۰/۸۱۵ بود.

تحلیل عاملی روشی است که به منظور شناسایی متغیرهای مستقل یا وابسته در مجموعه‌ای از پرسش‌های پرسش‌نامه و سنجش میزان وابستگی متغیرهای مورد بررسی و عامل‌های آن‌ها مورد استفاده قرار می‌گیرد؛ بنابراین از طریق تحلیل عاملی می‌توان میزان بار عاملی هر متغیر را مورد بررسی قرار داد و میزان بارگذاری آن‌ها را بر عامل‌ها مشخص کرد. با توجه به حساسیت تحلیل عاملی به عدم تقارن، برخی از پرسش‌ها از پرسش‌نامه حذف شد. پایایی، ثبات و هماهنگی منطقی پاسخ‌ها در ابزار اندازه‌گیری را نمایش می‌دهد و به ارزیابی درستی و مناسب بودن یک شاخص کمک می‌نماید (دانایی فرد و همکاران، ۱۴۰۰).

شکل ۱- پارادایم مقوله‌های مجموعه‌سازی در کتابخانه‌های عمومی (رئیزی و همکاران، ۱۴۰۱)

در پژوهش حاضر برای تجزیه و تحلیل داده‌ها، نرم‌افزارهای اس.پی.اس.اس. و پی.ال.اس.^۲ مورد استفاده قرار گرفت و داده‌های به دست آمده با استفاده از آمار توصیفی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

۱. SPSS

۲. PLS

یافته‌ها

نتایج پرسش‌های پرسش‌نامه در رابطه با عوامل مؤثر بر تأمین منابع و مجموعه‌سازی در کتابخانه‌های عمومی وابسته به نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور حاکی از وجود ۵ عامل اصلی در ۳۵ گویه (پرسش) بود که در جدول ۲ به‌طور کامل آورده شده است.

جدول ۲- پرسش‌های پرسش‌نامه

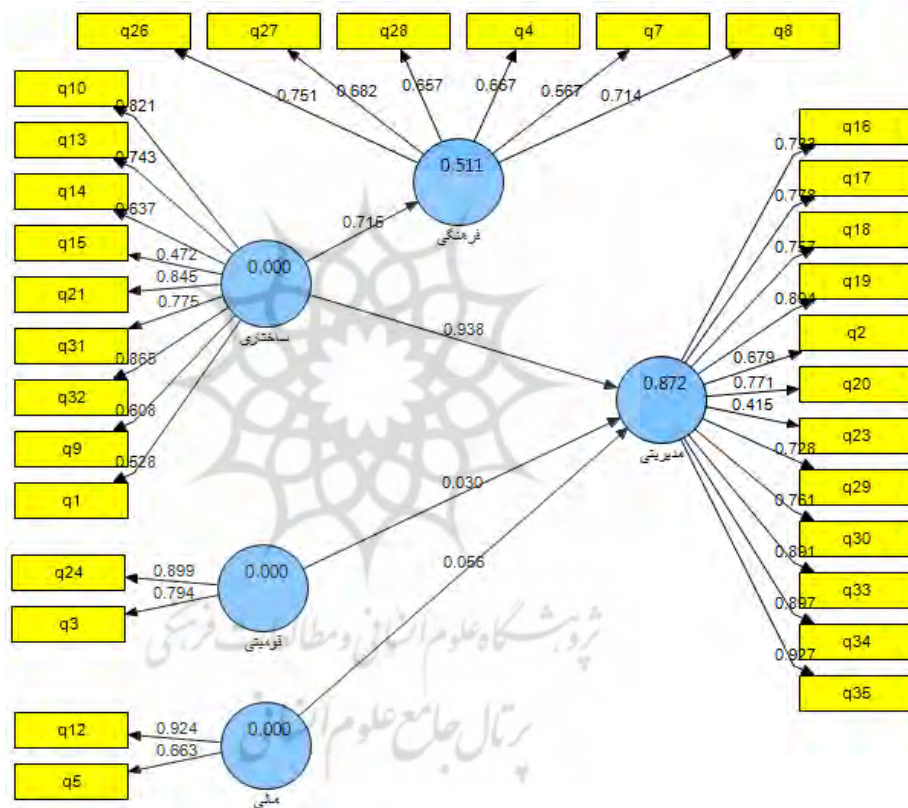
شماره گویه	عنوان پرسش	عوامل اصلی
۱	تا چه میزان با سیاست مجموعه‌سازی متمرکز موافقت می‌کنید؟	ساختاری
۲	تا چه میزان مدیریت نهاد، اختیارات لازم برای کتابدار در مجموعه‌سازی در سطح استان و شهرستان باز گذاشته است؟	مدیریتی
۳	به نظر شما در مجموعه‌سازی تا چه میزان به نیازهای محلی کتابخانه شما (مثلاً قومیت، آداب و رسوم، زبان، مذهب و ...) توجه شده است؟	قومیتی
۴	تا چه میزان در کشور ایران رویکرد تأمین منابع کتابخانه‌های عمومی بر اساس نیازهای یک گروه خاص (نابینایان، ناشنوایان و ...) است؟	فرهنگی
۵	تا چه میزان در کشور ایران وابستگی نهاد به بودجه دولتی منجر به کاهش کیفیت تأمین منابع شده است؟	مالی
۶	تا چه میزان کتابخانه‌های عمومی در جهت جذب بودجه‌های غیردولتی تلاش می‌کنند؟	مالی
۷	تا چه میزان نهاد کتابخانه‌های عمومی در تأمین منابع به هنجارها در جامعه توجه می‌کند؟	فرهنگی
۸	تا چه میزان نهاد کتابخانه‌های عمومی در تأمین منابع به ارزش‌ها در جامعه توجه می‌کند؟	فرهنگی
۹	تا چه میزان دستورالعمل‌ها و آیین‌نامه‌های نهاد در رابطه با مجموعه‌سازی با دیدگاه‌های بومی و محلی منطبق است؟	ساختاری
۱۰	تا چه میزان در نهاد کتابخانه‌های عمومی تأمین منابع مبتنی بر نیازسنجی عمومی و منطقه‌ای است؟	ساختاری

عوامل اصلی	عنوان پرسش	شماره گویه
مدیریتی	تا چه میزان تعداد کاربران کتابخانه‌های عمومی به دلیل بی‌توجهی نهاد به نیازهای آن‌ها کاهش یافته است؟	۱۱
مالی	تا چه میزان تمرکز کردن بودجه و هزینه‌کرد در سطح ستاد، کتابخانه‌های عمومی استان و شهرستان‌ها را با مشکل مواجه ساخته است؟	۱۲
ساختاری	تا چه میزان روش مجموعه‌سازی کنونی به کاهش هزینه‌های آموزش و مهارت کارکنان کتابخانه شما کمک می‌کند؟	۱۳
ساختاری	تا چه میزان روش مجموعه‌سازی کنونی (دقت در انتخاب منابع) به کاهش هزینه وجین کتاب‌ها در مجموعه کتابخانه شما کمک می‌کند؟	۱۴
ساختاری	تا چه میزان روش مجموعه‌سازی کنونی به کاهش هزینه تشکیلات اداری کمک می‌کند؟	۱۵
مدیریتی	تا چه میزان در روش کنونی مجموعه‌سازی نهاد نظر کتابدار در مجموعه‌سازی تأثیر داده می‌شود؟	۱۶
مدیریتی	تا چه میزان مجموعه درخواستی مراجعان با مجموعه در دسترس (منابع موجود در کتابخانه شما) از نظر تعداد منابع موجود در کتابخانه تناسب دارد؟	۱۷
مدیریتی	تا چه میزان منابع کتابخانه روزآمد است و ویرایش جدید منابع در دسترس مراجعه‌کننده قرار دارد؟	۱۸
مدیریتی	تا چه میزان روش مجموعه‌سازی کنونی در افزایش میزان مراجعه افراد به کتابخانه تأثیر دارد؟	۱۹
مدیریتی	مجموعه کتابخانه شما تا چه میزان نیازهای اطلاعاتی کاربر را برطرف می‌کند؟	۲۰
ساختاری	تا چه میزان در روش کنونی مجموعه‌سازی نهاد نظر کتابدار در مجموعه‌سازی تأثیر داده می‌شود؟	۲۱
قومیتی	کتابداران تا چه حد با نیازهای بومی کاربران آشنایی دارند؟	۲۲
مدیریتی	روش‌های همکاری بین کتابخانه‌های درون‌سازمانی (عضویت سراسری) تا چه میزان در تأمین نیاز مراجعه‌کنندگان مؤثر است؟	۲۳

عوامل اصلی	عنوان پرسش	شماره گویه
قومیتی	تا چه میزان کتابداران مناطق جغرافیایی مختلف اختیار مداخله در تصمیم‌گیری‌های مربوط به تأمین منابع را دارند؟	۲۴
فرهنگی	تا چه میزان نفوذ ناشران عامل کلیدی در زنجیره تأمین منابع هستند؟	۲۵
فرهنگی	تا چه میزان نهاد کتابخانه‌های عمومی به‌منظور دستیابی به منابع متنوع و غنی با ناشران مختلف ارتباط دارد؟	۲۶
فرهنگی	تا چه میزان منابع اهدایی توسط مراکز و سازمان‌ها (ناشران و ...) در مجموعه‌سازی بهینه کتابخانه‌های عمومی مؤثر است؟	۲۷
فرهنگی	منابع اهدایی توسط اشخاص و شهروندان به چه میزان در مجموعه‌سازی بهینه کتابخانه‌های عمومی مؤثر است؟	۲۸
مدیریتی	تا چه میزان تنوع در موضوعات کتاب‌های کتابخانه شما وجود دارد؟	۲۹
مدیریتی	تا چه میزان نهاد کتابخانه‌های عمومی به‌منظور تأمین منابع و مجموعه‌سازی متنوع و غنی بر فناوری‌های نوین (طراحی سیستم انتخاب کتاب از کلیه ناشرین، جمع‌آوری مستقیم داده‌ها از کتابداران و اعضا و ...) تمرکز دارد؟	۳۰
ساختاری	تا چه میزان نظر مراجعه‌کننده کتابخانه در تهیه منابع انعکاس می‌یابد؟	۳۱
ساختاری	تا چه میزان روش فعلی نهاد کتابخانه‌های عمومی در تأمین منابع عادلانه (جلب رضایت کاربران و کتابداران) است؟	۳۲
مدیریتی	به نظر شما میزان رضایت کاربران از رشد مجموعه کتابخانه شما از نظر حجم، طی سال‌های گذشته به چه میزان است؟	۳۳
مدیریتی	به نظر شما میزان رضایت کاربران از رشد مجموعه کتابخانه شما از نظر کیفیت، طی سال‌های گذشته به چه میزان است؟	۳۴
مدیریتی	به‌طور کلی تا چه میزان از روش فعلی مجموعه‌سازی نهاد در تأمین منابع کتابخانه‌ها رضایت دارید؟	۳۵

جهت تعیین الگوی تأمین منابع کتابخانه‌های عمومی وابسته به نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور، تحلیل عاملی تأییدی مؤلفه‌های عوامل ساختاری، مدیریتی، فرهنگی، قومیتی و مالی (در

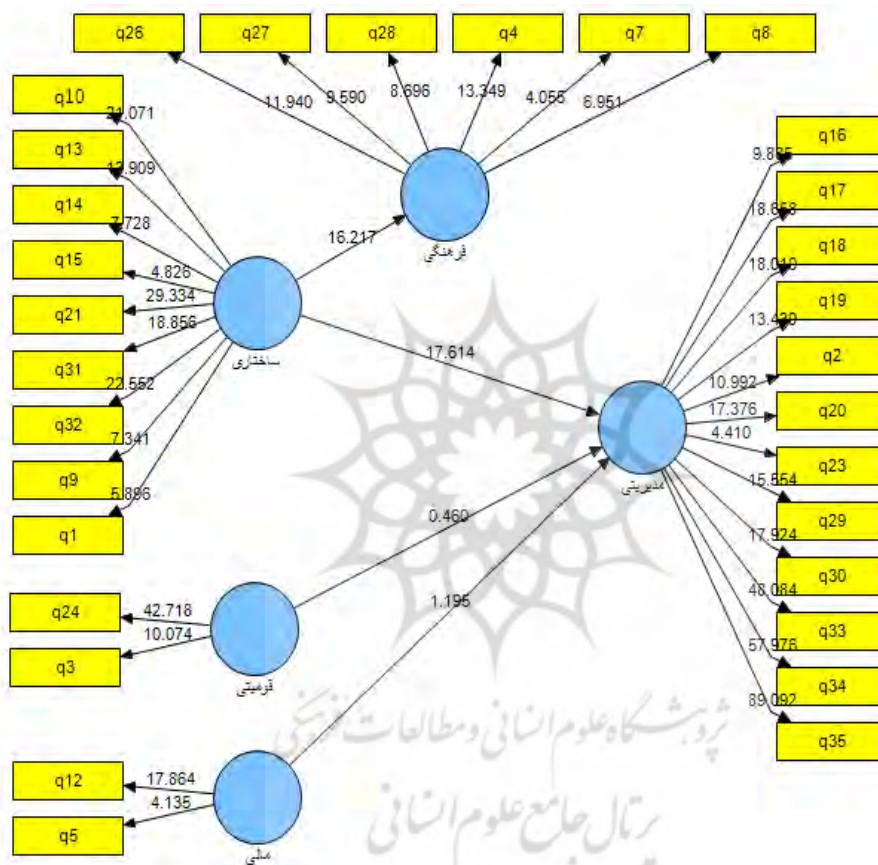
حالت معناداری و مدل تخمین استاندارد) در شکل‌های ۲ و ۳ آورده شده است. آماره معناداری گزاره‌های پرسش‌نامه، همگی به‌جز گزاره‌های ۶، ۱۱، ۲۲ و ۲۵ بزرگ‌تر از مقدار بحرانی ۱/۹۶ هستند و بدین ترتیب گزاره‌های تبیین شده معنادار هستند و در مدل باقی می‌مانند و تنها گزاره‌های ۶ مربوط به عوامل مالی، ۱۱ مربوط به عوامل مدیریتی، ۲۲ مربوط به عوامل قومیتی و ۲۵ مربوط به عوامل فرهنگی از مدل حذف می‌شوند. بقیه گزاره‌ها و ابعاد تبیین شده، همبستگی بالایی با عامل‌های خود دارند (همگی بزرگ‌تر از ۰/۶).

شکل ۲- تحلیل عاملی تأییدی عوامل ساختاری، مدیریتی، فرهنگی، قومیتی و مالی در حالت تخمین استاندارد (مدل اصلاحی)

با توجه به شکل ۲، مدل اصلاحی تحلیل عاملی تأییدی عوامل ساختاری، مدیریتی، فرهنگی، قومیتی و مالی در حالت تخمین استاندارد آورده شده است. در این شکل گزاره‌های شماره ۶، ۱۱، ۲۲ و ۲۵ بنا به اینکه مقادیر به‌دست‌آمده آن‌ها کمتر از مقدار بحرانی بودند، حذف شدند.

در شکل ۳، مدل نهایی و اصلاح شده تحلیل عاملی تأییدی عوامل ساختاری، مدیریتی، فرهنگی، قومیتی و ملی تأثیرگذار در تأمین منابع کتابخانه‌های عمومی وابسته به نهاد کتابخانه-های عمومی کشور آورده شده است. از ۳۱ گزاره، عوامل مدیریتی با ۱۲ گزاره، عوامل ساختاری با ۹ گزاره، عوامل فرهنگی با ۶ گزاره، عوامل قومیتی و عوامل مالی هر کدام با ۲ گزاره الگوی تأمین منابع کتابخانه‌های عمومی را تشکیل دادند.

شکل ۳- تحلیل عاملی تأییدی عوامل ساختاری، مدیریتی، فرهنگی، قومیتی و مالی در حالت عدد معناداری (مدل اصلاحی)

در ادامه برای بررسی برازش الگوی اندازه‌گیری از معیار پایایی آلفای کرونباخ و روایی میانگین استفاده شده که نتایج آن در جدول ۳ آورده شده است.

جدول ۳- گزارش آلفای کرونباخ و روایی همگرایی سازه‌های پژوهش

مؤلفه‌ها	ضریب آلفای کرونباخ	پایایی ترکیبی	میانگین
عوامل ساختاری	۰/۸۷۲	۰/۸۹۹	۰/۵۰۷
عوامل مدیریتی	۰/۹۳۴	۰/۹۴۵	۰/۵۹۶
عوامل فرهنگی	۰/۷۶۳	۰/۸۳۳	۰/۵۵۶
عوامل قومیتی	۰/۷۱۷	۰/۸۳۵	۰/۷۱۸
عوامل مالی	۰/۷۹۳	۰/۷۸۱	۰/۶۴۷

همان‌طور که در جدول ۳ مشخص شده است، ضریب آلفای کرونباخ و پایایی ترکیبی در مورد همه مؤلفه‌های پژوهش بالاتر از ۰/۷۰ محاسبه شده است و در نتیجه این معیارها برآزش مناسب الگو را تأیید می‌کند. همچنین براساس نتایج جدول ۳ در ستون مربوط به میانگین همه سازه‌ها بالاتر از ۰/۵۰ ارائه شده است. در نتیجه روایی همگرایی الگو و مناسب بودن برآزش الگوهای اندازه‌گیری نیز تأیید می‌شود. آماره‌های توصیفی پنج عامل اصلی در مجموعه‌سازی و تأمین منابع کتابخانه‌های عمومی کشور وابسته به نهاد کتابخانه‌های عمومی از نظر کتابداران در جدول ۴ آورده شده است.

جدول ۴- آماره‌های توصیفی عوامل مؤثر در تأمین منابع کتابخانه‌های عمومی کشور از نظر کتابداران

متغیرها	میانگین	انحراف معیار	حداقل	حداکثر
عوامل ساختاری	۲۰/۵۵۲	۶/۹۳۲	۹	۳۸
عوامل مدیریتی	۲۸/۲۹۵	۱۰/۱۰۸	۱۲	۵۰
عوامل فرهنگی	۱۵/۹۰۴	۴/۵۰۹	۶	۲۶
عوامل قومیتی	۴/۰۶۶	۱/۷۸۸	۲	۸
عوامل مالی	۷/۷۱۴	۱/۷۸۵	۴	۱۰

نتایج جدول شماره ۴، در جدول پارامترهای میانگین و انحراف معیار، حداقل و حداکثر متغیرهای پژوهش (عوامل ساختاری، مدیریتی، فرهنگی، قومیتی و مالی) ارائه شده است. براساس نتایج به‌دست آمده، عوامل مدیریتی با میانگین ۲۸/۲، عوامل ساختاری با میانگین

۲۰/۵، عوامل فرهنگی با میانگین ۱۵/۹، عوامل مالی با میانگین ۷/۷ و سپس عوامل قومیتی با میانگین ۴، به ترتیب دارای بیشترین میانگین بودند.
رتبه‌بندی عوامل تبیین شده در تأمین منابع (ساختاری، مدیریتی، فرهنگی، قومیتی و مالی) از نظر کتابداران کتابخانه‌های عمومی با استفاده از آزمون فریدمن در جدول ۵ آورده شده است.

جدول ۵- خروجی آزمون فریدمن

مقادیر	آماره
۱۰۵	تعداد
۳۸۳/۰۰۶	کایدو
۴	درجه آزادی
۰/۰۰۱	معنی‌داری

با توجه به نتایج جدول ۵، نتیجه آزمون فریدمن با مقدار کایدو برابر با ۳۸۳/۰۰۶ در سطح ۹۹ درصد اطمینان، معنادار است (چون سطح معناداری آزمون کمتر از ۰/۰۱ است)؛ بنابراین ادعا می‌شود که از دیدگاه کتابداران بین عوامل موردبررسی از نظر اولویت‌بندی در تأمین منابع تفاوت وجود دارد. در جدول ۶ این تفاوت‌ها نشان داده شده است.

جدول ۶- خروجی آزمون فریدمن-میانگین رتبه‌ها

رتبه	میانگین رتبه	عوامل تبیین شده در تأمین منابع
۲	۳/۷۵	عوامل ساختاری
۱	۴/۹۵	عوامل مدیریتی
۳	۳/۱۹	عوامل فرهنگی
۵	۱/۱۱	عوامل قومیتی
۴	۲	عوامل مالی

با توجه به نتایج جدول ۶، نتیجه میانگین رتبه‌ها نشان می‌دهد که بعد عوامل مدیریتی با ضریب ۴/۹۵ در اولویت اول قرار دارد. در نتیجه از دیدگاه کتابداران این عامل در بخش

سیاست‌گذاری و دستورالعمل‌های نهاد، بیشترین تأثیر را بر بهبود تأمین منابع کتابخانه‌ای دارد. همچنین بُعد عوامل ساختاری با ضریب ۳/۷۵ در رتبه دوم، بُعد عوامل فرهنگی با ضریب ۳/۱۹ در رتبه سوم، بُعد عوامل مالی با ضریب ۲ در رتبه چهارم و بُعد عوامل قومیتی با ضریب ۱/۱۱ در رتبه آخر قرار دارد.

نتیجه‌گیری

اولویت عوامل تبیین‌شده در تأمین منابع کتابخانه‌های عمومی کشور از نظر کتابداران نشان داد که مجموعه‌ای از عوامل مدیریتی، ساختاری، فرهنگی، قومیتی و مالی مؤثر هستند که طبق نتایج به‌دست‌آمده به ترتیب عوامل مدیریتی، عوامل ساختاری، عوامل فرهنگی، عوامل مالی و سپس عوامل قومیتی در امر تأمین منابع تأثیرگذار هستند. نتایج پژوهش شه میرزادی و فهیم نیا (۱۳۸۸) همسو با نتایج پژوهش حاضر حاکی از این بود که عدم تهیه منابع مناسب برای گروه‌های قومیتی و مذهبی و همچنین گروه‌های خاص یکی از مشکلات عمده کتابخانه‌های عمومی کشور در تأمین منابع و مجموعه‌سازی است.

از میان عوامل مدیریتی به ترتیب کم‌توجهی و یا بی‌توجهی به عواملی همچون «روزآمدی و دسترسی به ویرایش‌های جدید منابع»؛ «کم‌توجهی به نظرات کتابدار و اختیارات آن‌ها در مجموعه‌سازی منابع کتابخانه» (مطابق با نتایج سهیلی ابداء، ۱۳۹۷)؛ «عدم برطرف کردن نیازهای اطلاعاتی کاربران با توجه به منابع موجود از نظر کتابداران»؛ «عدم تناسب منابع موجود از لحاظ کمیت با نیازهای کاربران»؛ «تمرکز کم بر فناوری‌های نوین در امر مجموعه‌سازی و تأمین منابع»؛ «عدم رضایت از مجموعه‌سازی کنونی در راستای افزایش میزان مراجعه افراد به کتابخانه»؛ «تنوع موضوعی کم منابع موجود» وجود دارد. این عوامل باعث شده است که میزان رضایت کاربران از رشد مجموعه هم از لحاظ کمیت و هم از لحاظ کیفیت از نگاه کتابداران در سطح پایینی باشد (مطابق با نتایج محمد اسماعیل و صالحی فتح‌آبادی، ۱۳۹۰؛ مهبینی، ۱۳۹۳). همچنین نظر خود کتابداران در رابطه با میزان رضایت از روش فعلی مجموعه‌سازی نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور در سطح بسیار پایین باشد؛ به‌طوری‌که ۶۳/۸ درصد آن‌ها میزان رضایت را کم و تنها ۹/۵ درصد میزان رضایت را زیاد اعلام کرده بودند (همسو با نتایج نعمت‌الهی، ۱۳۹۱).

عوامل ساختاری دومین دسته از عواملی هستند که بر روی مجموعه‌سازی و تأمین منابع برای کتابخانه‌های عمومی تأثیرگذار بودند و طبق نتایج به‌دست‌آمده تأثیرات منفی بر این روند گذاشته‌اند. از میان عوامل ساختاری به ترتیب عواملی همچون «کم‌توجهی به نیازسنجی عمومی و منطقه‌ای»؛ «در نظر نگرفتن نظرات کتابداران کتابخانه‌ها در تأمین منابع» (همسو با نتایج سهیلی ابداء، ۱۳۹۷)؛ «کم‌توجهی به نظرات مراجعه‌کنندگان (کاربران) کتابخانه در تهیه منابع» (مطابق با نتایج شه‌میرزادی و فهیم نیا، ۱۳۸۸؛ سهیلی ابداء، ۱۳۹۷)؛ «عادلان نبودن (عدم جلب نظرات کتابداران و کاربران) روش فعلی نهاد کتابخانه‌های عمومی در تأمین منابع»؛ «تطابق کم دستورالعمل‌ها و آیین‌نامه‌های نهاد در امر مجموعه‌سازی با دیدگاه‌های بومی و محلی»؛ «موافقت کم کتابداران با سیاست‌های مجموعه‌سازی نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور»؛ «افزایش هزینه‌های اضافی آموزش و مهارت کارکنان به دلیل روند مجموعه‌سازی کنونی»؛ «کم‌دقتی در انتخاب منابع و افزایش هزینه‌های وجین منابع» و «افزایش هزینه‌های تشکیلات اداری به دلیل پیش گرفتن روش مجموعه‌سازی کنونی» همگی از عوامل ساختاری مهم در روند مجموعه‌سازی کنونی نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور و عدم موفقیت در این فرایند بودند. نتایج پژوهش چپوتولا و کانپوندو (۲۰۱۴)؛ خان و بهاتی (۲۰۱۶)؛ فیلسون (۲۰۱۸) و منشی و انصاری (۲۰۲۰) هم‌راستا با نتایج پژوهش حاضر حاکی از عدم وجود خط‌مشی مدون برای مدیریت و توسعه مجموعه در کتابخانه‌های موردبررسی بود.

عوامل فرهنگی سومین دسته از عواملی هستند که تأثیرات مهمی بر روند مجموعه‌سازی و تأمین منابع برای کتابخانه‌های عمومی کشور داشتند. نتایج پژوهش حاضر نشان داد که نهاد کتابخانه‌های عمومی در «تأمین منابع مرتبط با ارزش‌های جامعه»؛ «ارتباط با ناشران مختلف در دستیابی به منابع متنوع و غنی آن‌ها»؛ و «دستیابی به منابع اهدایی از طرف مراکز و سازمان‌ها» در حد «متوسطی» موفق بوده است و از نظر کتابداران، نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور در تأمین منابع برای کتابخانه‌ها به «نیازهای یک گروه خاص (نایب‌ان، ناشنویان و ...) محدود نبوده» است. همچنین بیشتر از یک‌سوم کتابداران اعلام کردند که «منابع اهدایی توسط اشخاص و شهروندان به میزان زیادی در مجموعه‌سازی بهینه کتابخانه‌های عمومی مؤثر» است و نهاد کتابخانه‌های عمومی در

مجموعه‌سازی منابع کتابخانه‌ها «کمتر به ارزش‌های مختلف جامعه» توجه کرده است.

عوامل مالی چهارمین دسته از عواملی هستند که در روند مجموعه‌سازی منابع برای کتابخانه‌های عمومی بر روی سیاست‌ها و آیین‌نامه و دستورالعمل‌های نهاد در این رابطه تأثیرگذار هستند. نتایج نشان داد که ۶۹/۶ درصد کتابداران (بیش از دوسوم کتابداران) بر این نظر توافق دارند که وابستگی بیش‌ازحد نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور به بودجه دولتی باعث کاهش کیفیت روند مجموعه‌سازی و تأمین منابع برای کتابخانه‌ها شده است. همچنین ۶۳/۹ درصد کتابداران بر این نکته «به میزان زیادی» تأکید داشتند که تمرکز بودجه و اختصاص کم آن به تأمین منابع و هزینه‌کرد آن در سطح ستادهای استانی باعث شده است که روند مجموعه‌سازی و تأمین منابع برای کتابخانه‌های عمومی به‌درستی انجام نگیرد. نتایج پژوهش خان و بهاتی (۲۰۱۶) حاکی از وجود مشکلات مالی به‌عنوان یکی از مشکلات اصلی کتابخانه‌های دانشگاهی در مجموعه‌گستری بود.

عوامل قومیتی ازجمله عوامل دیگری هستند که کم‌توجهی به آن‌ها از سوی نهاد کتابخانه‌های عمومی در سیاست‌ها، آیین‌نامه‌ها و دستورالعمل‌های مربوط به تأمین منابع، به میزان زیادی آشکار است. ۶۵/۷ درصد کتابداران کتابخانه‌های عمومی از کم‌توجهی به نیازهای محلی کتابخانه از لحاظ قومیت، آداب و رسوم، زبان و مذهب کاربران از سوی نهاد کتابخانه‌های عمومی در تأمین منابع خبر دادند. همچنین ۶۳/۸ درصد کتابداران از اختیار آن‌ها در تصمیم‌گیری‌های مربوط به تأمین منابع را به میزان «کم» و ۳۲/۴ درصد آن‌ها به میزان «متوسط» اعلام کردند. این نتایج حاکی از کم‌توجهی بیش‌ازحد نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور در رابطه با تأمین منابع مرتبط با کاربرانی با قومیت‌های مختلف کشور و زبان، مذهب و آداب و رسوم و ... آن‌ها در کتابخانه‌های عمومی کشور دارد. این نتیجه همسو با نتایج پژوهش شه‌میرزادی و فهیم نیا (۱۳۸۸) و مهینی (۱۳۹۳) است که حاکی از عدم تهیه منابع مناسب برای گروه‌های قومیتی و مذهبی و همچنین گروه‌های خاص یکی از مشکلات عمده کتابخانه‌های عمومی کشور در تأمین منابع و مجموعه‌سازی است.

به‌طور کلی کتابخانه‌ها بایستی مرکزی برای اجتماع محلی جامعه باشند و افراد مختلف از هر صنفی کتابخانه‌های عمومی را به‌عنوان مکانی برای تجمع صنف خود و تصمیم‌گیری در رابطه با مسائل مختلف در نظر داشته باشند. کتابخانه‌های عمومی

می توانند با فراهم کردن امکانات و فضایی برای گردهمایی اجتماعات با محورهای گوناگون، زمینه را برای استفاده آنها از منابع کتابخانه و ترویج فرهنگ مطالعه جهت رسیدن به اهداف متعالی و رشد روزافزون جامعه در مسائل فرهنگی به وجود بیاورند. این امر با تمرکززدایی و دادن اختیارات به مسئولین استانی و شهرستانی و انتصاب مدیران قوی اجرایی و متخصص رشته علم اطلاعات و دانش شناسی می تواند هر چه بهتر انجام گیرد تا خود کتابخانه های شهرستان و استان تصمیم گیرنده در رابطه با خدمات و منابع مورد نیاز برای کتابخانه ها بر اساس نظرات کاربران هر کتابخانه و کتابداران باشند.

با دادن اختیارات بیشتر به مدیران کل استانی و روسای شهرستان در رابطه با تأمین منابع مورد نیاز و مختص هر کتابخانه که بر پایه نیازهای کاربران بالقوه و بالفعل کتابخانه و نیازهای فرهنگی، قومیتی و مذهبی آنها است می توان مجموعه ای غنی از منابع را برای کتابخانه تهیه کرد که زمینه را برای استفاده بیشتر کاربران از کتابخانه و افزایش اعضای کتابخانه ها به وجود آورد که همین امر می تواند مقدمه ای برای ترویج فرهنگ مطالعه و در نهایت محبوبیت سازمانی نهاد کتابخانه های عمومی کشور باشد.

پیشنهادهای

با توجه به نتایج به دست آمده از پژوهش حاضر پیشنهادهای ذیل از سوی پژوهشگر ارائه می گردد:

- ۱- نیازسنجی اطلاعاتی منابع از کاربران کتابخانه ها به صورت مداوم و منظم در فواصل زمانی مشخص؛
- ۲- توجه به نظرات کتابداران و دادن اختیار به آنها در انتخاب و تهیه منابع برای کتابخانه؛
- ۳- تهیه منابع روزآمد و ویرایش های جدید آنها برای کتابخانه ها؛
- ۴- بهره گیری هرچه بیشتر از فناوری های نوین اطلاعاتی در امر گردآوری اطلاعات مورد نیاز کاربران و تهیه منابع آنها؛
- ۵- توجه به نیازهای فرهنگی، مذهبی، قومیتی، بومی و محلی کاربران کتابخانه های سراسر کشور در امر انتخاب و تهیه منابع؛

- ۶- داشتن خط مشی مدون و اصولی در رابطه با گُل فرایند مجموعه‌سازی در کتابخانه‌های عمومی کشور و عمل به آن؛
- ۷- ویرایش دستورالعمل‌ها و آیین‌نامه‌های نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور در راستای افزایش تطابق هر چه بیشتر آن‌ها با نیازهای بومی و محلی کاربران در امر مجموعه‌سازی؛
- ۸- ارتباط بیشتر با ناشران مختلف و ارزیابی دقیق آن‌ها در انتشار منابع متنوع جهت انتخاب منابع غنی این ناشران؛
- ۹- توجه بیشتر به نیازهای اطلاعاتی گروه‌های خاص همچون نابینایان و ناشنوایان و تهیه منابع مورد استفاده آن‌ها؛
- ۱۰- اتخاذ تصمیمات عملی در رابطه با کاهش وابستگی نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور به بودجه دولتی جهت تأمین هر چه بیشتر منابع غنی برای کتابخانه‌ها؛
- ۱۱- تهیه منابع مربوط به بخش نشریات با توجه به نیازها و سلیقه‌های کاربران هر کتابخانه به‌طور جداگانه از طریق نیازسنجی اطلاعاتی آن‌ها به‌صورت مداوم؛
- ۱۲- توجه ویژه و بیشتر مسئولین به تهیه نسخه الکترونیک منابع و یا دسترسی به فایل الکترونیک آن‌ها برای کاربران کتابخانه‌های عمومی کشور.

منابع

- آبام، زویا، رحمانی، بهناز و سالمی، نجمه (۱۴۰۰). تحلیل فرایند مجموعه‌سازی کتاب‌های چاپی و الکترونیکی در کتابخانه‌های مرکزی دانشگاه‌های دولتی شهر تهران. *پژوهشنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی*، ۱۱(۱)، ۱۷۴-۱۵۱.
- اباذری، زهرا و باب‌الحوائجی، فهیمه (۱۳۹۸). *مدیریت مجموعه‌سازی*. تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت)، پژوهشکده تحقیق و توسعه علوم انسانی.
- خادمیان، مهدی و خواجه نامقی، اعظم (۱۳۹۰). شناسایی نیازهای اطلاعاتی و میزان رضایت مراجعه‌کنندگان کتابخانه‌های سازمان کتابخانه‌ها، موزه‌ها و مرکز اسناد رضوی. *مطالعات کتابداری و سازماندهی اطلاعات*، ۸۸(۴)، ۱۰۵-۱۲۷.
- دانایی‌فرد، حسن، الوانی، سیدمهدی و آذر، عادل (۱۴۰۰). *روش‌شناسی پژوهش کیفی در مدیریت رویکرد جامع*. تهران: اشراقی.

رئیس، صدیقه، باب الحوائجی، فهیمة، نوشین فرد، فاطمه و اباذری، زهر (۱۴۰۱). ارائه الگوی مجموعه سازی در کتابخانه های عمومی: با رویکرد نظریه زمینه ای. *مطالعات کتابداری و*

علم اطلاعات. DOI: 10.22055/slis.2022.34477.1776

سهیلی ابداء، فاطمه (۱۳۹۷). آسیب شناسی مجموعه سازی نهاد کتابخانه های عمومی کشور (مطالعه موردی استان تهران). پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه پیام نور، قم.

شهمیرزادی، طیبه و فهیمة نیا، فاطمه (۱۳۸۸). بررسی وضعیت فراهم آوری و مجموعه سازی در کتابخانه های عمومی کشور. *کتابداری، آرشیو و نسخه پژوهی*. فصلنامه کتاب، ۲۰(۱)،

۱۳۶-۱۱۱.

محمد اسماعیل، صدیقه و صالحی فتح آبادی، زهر (۱۳۹۰). نگاهی به وضعیت مجموعه سازی در کتابخانه های عمومی مطالعه موردی: کتابخانه های عمومی شهر کرمان (وابسته به نهاد

کتابخانه های عمومی کشور). کتاب ماه، ۱۷۰، ۹۹-۱۰۵.

مهبینی، نسرین (۱۳۹۳). سنجش عملکرد کتابخانه های عمومی شهر ارومیه در زمینه تأمین ادبیات قومی از دید کاربران و مدیران کتابخانه ها. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه الزهرا (س)، تهران.

نعمت الهی، لیلا (۱۳۹۱). بررسی نگرش کتابداران کتابخانه های عمومی استان فارس نسبت به روش مجموعه سازی متمرکز در این کتابخانه ها. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شیراز، شیراز.

References

- Abam, Z., Rahmani, B., & Salemi, N. (2021). Analysis of the Collection Development Process of Books in Central Library of Universities in Tehran. *Library and Information Science Research*, 11(1), 151-174. DOI: 10.22067/infosci.2021.24004.0. [In Persian]
- Abazari, Z. & Babalhavaeji, F. (2019). *Collection Development Management*. Tehran: The Organization for Reserching and Composing University texbooks in the Humanities (SAMT), Institute for Reserch and Development in the Humanities. [In Persian]
- Abasi Antony, E. U., & Atanda, L. A. (2018). Collection Development as a Panacea for Promoting Effective Use of Library Resources in Academic Libraries. *Research Journal of Library and Information Science*, 2(4), 39-52.
- Chaputula, A. H., & Kanyundo, A. J. (2014). Collection development policy: How its absence has affected collection development practices at Mzuzu University Library. *Journal of Librarianship and Information*

- Science, 46(4), 317–325. <https://doi.org/10.1177/0961000614531005>
- Danayifard, H., Alvani, M., & Azar, A. (2021). *Qualitative research methodology in management: a comprehensive approach*. Tehran: Eshraqi. [In Persian]
- Filson, C. K. (2018). Comparative study of collection management practices of academic libraries. *Library Management*, 39(1/2), 66-77. <https://doi.org/10.1108/LM-12-2016-0096>
- International Federation of Library Associations and Institutions (IFLA) (2022). IFLA-UNESCO Public Library Manifesto. Available at: <https://repository.ifla.org/bitstream/123456789/2006/1/IFLA-UNESCO%20Public%20Library%20Manifesto%202022.pdf>
- Khademian, M., & KhajehNameghi, A. (2011). Identifying the Information Needs and the Level of Satisfaction of the Clients Using the Libraries Affiliated to “the Organization of Libraries, Museums and Documents Center of Astan Quds Razavi”. *Librarianship and Information Organization Studies*, 22(4), 86-109. [In Persian]
- Khan, G., & Bhatti, R. (2016). An analysis of collection development in the university libraries of Pakistan. *Collection Building*, 35(1), 22-34. <https://doi.org/10.1108/CB-07-2015-0012>.
- Mahini, N. (2015). *Measuring the performance of Urmia city public libraries in providing ethnic literature from the point of view of library users and managers*. Master's thesis, Alzahra University, Tehran. [In Persian]
- Mohammad Esmaeil, S., & Salehi Fathabadi, Z. (2012). A look at the state of collection building in public libraries, a case study: public libraries of Kerman city (affiliated with Iran Public Libraries Foundation). *Ketab-e-Mah*, 170, 99-105. [In Persian]
- Munshi, Sh. A., & Ansari, M.A. (2020). Collections and services of public libraries in West Bengal, India: An evaluative study against the backdrop of the IFLA guidelines. *International Federation of Library Associations and Institutions*, 47(2), 250–262.
- Nematolahi, L. (2013). *Examining the attitude of public library librarians in Fars province towards the centralized collection method in these libraries*. Master's thesis, Shiraz University, Shiraz. [In Persian]
- Raeisi, S., Babalhavaeji, F., Nooshinfard, F., & Abazari, Z. (2022). Presenting a model for public libraries collection development resources based on grounded theory. DOI: 10.22055/slis.2022.34477.1776. [In Persian]
- Shahmirzadi, T., & Fahimnia, F. (2009). A Study on the Status of Acquisition and Collection Development in Public Libraries of Iran. *Librarianship and Information Organization Studies*, 20(1), 111-136. [In Persian]
- SoheiliEbda, F. (2018). *Pathology of Collection Development of Public Libraries in Iran (Case Study of Tehran Province)*. Master's thesis, Payame Noor University, Qom. [In Persian]

Stouthuysen, K., Swiggers, M., Reheul, A. M., & Roodhooft, F. (2010). Time-driven activity-based costing for a library acquisition process: A case study in a Belgian University. *Library Collections, Acquisitions, and Technical Services*, 34(2-3), 83-91.

